

Отримано: 02 грудня 2017 р.

Прорецензовано: 13 грудня 2017 р.

Прийнято до друку: 21 грудня 2017 р.

e-mail: onyshko_sv@ukr.net

DOI: 10.25264/2311-5149-2017-7(35)-60-64

Онишко С. В. Інноваційна спрямованість як орієнтир нарощування фінансового потенціалу соціально-економічного розвитку. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, грудень 2017. № 7(35). С. 60–64.

УДК 336.26

JEL- класифікація: H70

Онишко Світлана Василівна,

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансових ринків
Університету державної фіскальної служби України

ІННОВАЦІЙНА СПРЯМОВАНІСТЬ ЯК ОРІЄНТИР НАРОЩУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Стаття присвячена проблематиці нарощування фінансового потенціалу соціально-економічного розвитку. За очевидності багато структурності категорії фінансовий потенціал, існує потреба переосмислення вагомості його впливу на створення фінансової основи соціально-економічного розвитку в розрізі окремих факторів нарощування даного потенціалу. Доведено необхідність структуру системи «фінансовий потенціал» розглядати в межах двох підсистем: ресурсні потенціали та діяльнісні потенціали. Зважаючи, що перспективи соціально-економічного розвитку все тісніше пов'язуються з інноваціями, відстояно думку, що формування фінансового потенціалу та його ефективне використання можливі лише за умови інноваційного спрямування розвитку всіх, без винятку складових фінансового потенціалу, а не виокремлення інновацій в окремий елемент.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, потенціал, сутність, структура, фінансовий потенціал, ресурсні потенціали, діяльнісні потенціали, інновації, інноваційна спрямованість.

Онышко Светлана Васильевна,

доктор экономических наук, профессор, заведующий кафедрой финансовых рынков
Университета государственной фискальной службы Украины

ИННОВАЦИОННАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ КАК ОРИЕНТИР НАРАЩИВАНИЯ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

Статья посвящена проблематике наращивания финансового потенциала социально-экономического развития. При очевидности много структурности категории финансовый потенциал, существует потребность переосмысления значимости его влияния на создание финансовой основы социально-экономического развития в разрезе отдельных факторов наращивания данного потенциала. Обоснована необходимость структуру системы «финансовый потенциал» рассматривать в пределах двух подсистем: ресурсные потенциалы и деятельностные потенциалы. Учитывая, что перспективы социально-экономического развития все теснее связываются с инновациями, отстаивается точка зрения о том, что формирование финансового потенциала и его эффективное использование возможны только при условии инновационной направленности развития всех, без исключения составляющих финансового потенциала, а не выделение инноваций в отдельный элемент.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, потенциал, сущность, структура, финансовый потенциал, ресурсные потенциалы, деятельностные потенциалы, инновации, инновационная направленность.

Svitlana Onyshko,

Doctor of Economics, Professor, Head of the Financial Markets Department, University of State Fiscal Service of Ukraine

INNOVATIVE ORIENTATION AS A GUIDE FOR THE FINANCIAL POTENTIAL GROWTH IN TERMS OF SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT

The article deals with the problems of the financial potential growth in terms of the social and economic development. Considering the multi-structural nature of the «financial potential» category, it is needed to rethink the weight of its influence on shaping the ground for the social and economic development taking into consideration individual factors of this potential's growth. The author proves the necessity to analyze the structure of «financial potential» system in the framework of two subsystems: the resource potential and activity potential. Considering that perspectives of social and economic development are progressively tightly linked with innovations, the further financial potential development and its effective utilization is possible only while it's relying on innovation of all financial potential components, not by applying the innovations to separate elements.

Key words: social and economic development, potential, essence, structure, financial potential, resource potential, activity potential, innovations, innovative orientation.

Постановка проблеми. Визначення та реалізація резервів нарощування фінансового потенціалу як основи поступального розвитку будь-якої країни завжди належить до найпріоритетніших завдань поточ-

них і перспективних соціально-економічних реформувань. Недостатній рівень внутрішньої фінансової спроможності, її ускладнення перманентними об'єктивними й суб'єктивними зовнішніми перешкодами загалом негативно впливають на соціально-економічний розвиток. Очевидно, що в такому контексті зміцнення та нарощування фінансового потенціалу неможливі без відповідного аналізу не тільки минулого, теперішнього та майбутнього станів такого потенціалу, але й генези змін його структури. Адже в межах наукового пізнання структурі надано навіть статус основи методології наукового пізнання, особливо коли це стосується різноманітних систем. До таких систем цілком обґрунтовано можна віднести й потенціал, зокрема фінансовий, зважаючи на його природу. Як зазначено у філософському словнику, спосіб закономірного зв'язку між складовими частинами предметів і явищ об'єктивного світу, сукупність істотних відношень між компонентами всередині цілого – найчастіше розглядається як властивість тих предметів і явищ, які становлять системи [1, с. 667].

Аналіз останніх досліджень. У світлі зазначеного, проблематика потенціалу, його окремих видів і їх суспільного призначення належать до широко досліджуваних у науковій літературі. Вагомий внесок щодо теоретико-методологічних засад реалізації і нарощування окремих видів потенціалу, зокрема і з позицій їх відбиття в моделях економічного росту, поряд із зарубіжними науковцями здійснили також вітчизняні вчені, серед яких В. Боронос, Г. Возняк, В. Геєць, А. Даниленко, О. Дем'янчук, М. Діба, М. Козоріз, М. Крупка, Н. Краснокутська, І. Лук'яненко, В. Опарін, О. Тимошенко, С. Шумська, В. Федосов, М. Чумаченко, А. Чухно, С. Юрій та ін.

Та, незважаючи на це, ряд питань, зокрема пов'язаних із нарощуванням і ефективним використанням фінансового потенціалу, вже навіть із огляду на багатоплановість і динамічність останнього, потребують подальших досліджень. Водночас додаткового осмислення потребують і питання внутрішньої сутності фінансового потенціалу, оскільки неможливо раціонально управляти процесами його нарощування і використання не маючи чіткого уявлення щодо сутності й структури цього явища, які також знаходяться під впливом фундаментальних і перманентних змін внутрішнього і зовнішнього соціально-економічного середовища.

Мета і завдання дослідження лежать у площині з'ясування через сутність і структуру поняття «фінансовий потенціал» взаємозв'язків між структуро формуючими процесів нарощування й ефективного використання фінансового потенціалу та фундаментальними змінами в русіях соціально-економічного поступу для забезпечення системних суспільних перетворень, які мають однакову цільову спрямованість – забезпечення економічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на існування великої кількості визначень поняття «потенціал», на нашу думку, найбільш змістовним та одночасно стислим є його визначення як потужності соціально-економічної системи щодо виконання багатоаспектних функцій для задоволення потреб суспільства [2, с. 630]. У такому контексті інші енциклопедичні визначення потенціалу, а саме як джерела, можливості, засоби, запаси тощо доцільно розглядати як пояснювальні, уточнювальні щодо втілення вищенаведеного узагальнювального призначення потенціалу.

До інших методологічно значимих положень для визначення сутності поняття потенціалу важливо віднести можливість відобразити за його допомогою не лише певну ситуацію, але й тенденції подальшого розвитку, про що ми зазначали вже раніше. Водночас потенціал віднесено до якісних показників, що характеризує функціонування економічної системи, оскільки традиційні кількісні показники, незважаючи на всю їх значимість, у багатьох випадках не здатні описати можливості соціально-економічної системи до подальшого зростання [3, с. 152].

Подібну позицію поділяє також І. Лук'яненко, яка розглядає потенціал як «комбінацію двох взаємопов'язаних компонентів: поточного рівня розвитку та здатності до подальшого зростання» [4, с. 430]. Тому, підсумовуючи, зазначимо, що трактування потенціалу в єдності його буття (теперішнього поточного стану) та його особливості – (сукупності потенцій, невикористаних можливостей) постає тією центральною методологічною передумовою, успішна реалізація якої дозволяє пізнати сутність потенціалу у всій багатоглибині його вияву та змін.

Відповідно до цієї методологічної умови окреслюємо й загальну структуру потенціалу, яка дозволяє охопити поняття «потенціал» у його цілісності, тоді як пошуки його змістовної структури містяться вже на шляху пізнання конкретних явищ і процесів, що мають об'єктивний характер.

У своїй предметності, в системі форм суспільного життя потенціал є складним, комплексним соціально-економічним явищем, що об'єднує потенціал для вирішення багатьох завдань. Відтак, вирішального значення набуває системність, що дає можливість виявити органічну єдність різноманітних видів потенціалу та поставлених завдань й уникнути обмеженості аспектного підходу. З другого боку, зростає актуальність дослідження окремих видів потенціалу також у їх єдності й особливостях.

Зміст базисного поняття логічно веде і до трактування змісту інших споріднених понять, дозволяючи охопити його відразу. Тому, торкаючись поняття окремих видів потенціалу, зокрема фінансового, що становить предмет нашого дослідження, для проникнення в їх сутність, призначення та можливості,

першочергове значення мають уже виявлені методологічні установки, що надалі мають конкретизуватися щодо змістовного багатства, специфіки і деталей споріднених понять, явищ, проте в межах їх єдиної природи. За такого підходу, проаналізуємо на таку відповідність визначення окремих видів потенціалів.

Так, економічний потенціал господарської системи визначають як «...сукупність ресурсів, які перебувають у її розпорядженні з метою відтворювальної діяльності, а також здатності підприємств, компетенції і можливості їх успішного використання». Водночас акцентується увага на його розумінні як складної і динамічної системи та ролі взаємозв'язків між окремими складовими потенціалу, що модифікують вихідні властивості і закономірності їх функціонування, сприяючи переходу потенціалу у новий якісний стан як єдиного цілого, тобто системи вищого порядку [5, с. 109].

Як адаптивну систему, що може само організовуватися, автоматично змінювати алгоритм свого функціонування і, за необхідності, структуру з метою збереження або досягнення оптимального стану при зміні зовнішніх умов, визначає економічний потенціал О. Гончар [6, с. 80]. Таке визначення викликає певні заперечення, насамперед, через вказівку на автоматичне здійснення алгоритму функціонування та через його обмеження зовнішніми умовами.

Існують також визначення потенціалу як здатності. Так, маркетинговий потенціал розглядають як здатність маркетингової системи (підприємства) забезпечувати постійну конкурентоспроможність підприємства... шляхом ефективних маркетингових заходів... Одночасно це процес кількісних і якісних перетворень, це динамічний процес вирішення проблем їх взаємодії з зовнішнім та внутрішнім середовищем [7, с. 98].

В. Немчинов свого часу визначив потенціал як ресурсні можливості національної економіки для здійснення економічного зростання [8, с. 87], що не втрачає своєї фундаментальності й дотепер.

Уже з наведених визначень можна побачити те, що вони не завжди відображають власне сутність потенціалу, а торкаються і його змісту, і призначення. На нашу думку, єдину сутність потенціалу формує взаємодія й органічна єдність наявних ресурсів і невикористаних можливостей, яка має різні форми прояву. Щодо системної побудови поняття потенціалу, то вона невіддільна від одночасного відображення мети і сфери застосування такого поняття, а також його структури, які не можуть бути реалізовані через універсальні механізми.

Повертаючись до фінансового потенціалу та відштовхуючись від найбільш узагальненого визначення потенціалу, що міститься на початку нашої статті, його доцільно визначити так: фінансовий потенціал – це спроможність фінансової системи (держави, регіону, підприємства) через реалізацію її потужності, сформованої єдністю наявних і потенційних можливостей, що втілюють процеси кількісних і якісних перетворень, пов'язаних із розвитком фінансових відносин та форм їх реалізації, забезпечувати розвиток загального сукупного потенціалу (держави, регіону, підприємства). Процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів, що не рідко визнаються як такі, що відображають сутність фінансового потенціалу, на нашу думку, це вже конкретні дії, що здійснюються на основі можливостей, втілених у потенціалі.

Торкаючись структури економічного та взагалі суспільного потенціалу як системи, виділяють різні складові. Їх розкриттю присвячено багато досліджень. Зокрема, щодо складових фінансового потенціалу вирізняється дослідження О. Дем'янчук, у якому не лише здійснено критичний аналіз щодо переліку складових фінансового потенціалу, але й систематизовано наукові підходи до цієї проблеми та, що, ми вважаємо, представляє особливий інтерес, виявлено взаємодію між окремими видами потенціалів, які формують фінансовий потенціал. Звертає увагу полеміка щодо організаційної й управлінської складових, неправомірно, на думку О. Дем'янчук, вилучених зі складу елементів фінансового потенціалу [9, с. 97]. Не вдаючись у цьому випадку до конкретного його наповнення, варто наголосити на обґрунтованості позиції щодо необхідності виділення окрім ресурсних й інших компонент фінансового потенціалу.

У продовження цієї позиції слід зазначити, що в багатьох дослідженнях структурне представлення фінансового потенціалу, як і інших його видів, охоплює практично всі види ресурсів, що можна охарактеризувати як виокремлення підсистеми ресурсних потенціалів. Правомірність такого підходу до структурування потенціалу складно спростувати. Він є найбільш поширеним (хоча й відрізняється за переліком складових) і здатен бути основою систематизації факторів, що впливають на формування потенціалу. Водночас не можна не відзначити й обмеженість такого підходу, оскільки ігнорується група діяльнісних потенціалів. Якщо ресурсні потенціали (природних ресурсів, засобів виробництва, технологічний, інтелектуальний, інформаційний, трудовий, фінансовий тощо) охоплюють спроможності, що містяться в ресурсах, то діяльнісні потенціали охоплюють спроможності, що виникають під час і в результаті різних видів активної діяльності [3, с. 157]. За такого підходу зникають підстави для дискусії щодо правомірності виокремлення таких складових потенціалу або в нашому трактуванні його підсистем як управлінська, організаційна, науково-технічна діяльності. До того ж, як переконали сучасна практика, значимість саме підсистеми діяльнісних потенціалів особливо зростає внаслідок втрати в окремих випадках вагомості традиційних ресурсів. На наше переконання, об'єднання окремих складових системи

«потенціал» у дві підсистеми – ресурсні та діяльнісні потенціали, становить важливу передумову та є основою для активізації, з одного боку, ефективного використання наявних потенцій, а з другого – пошуку резервів нарощування можливих, потенційних.

Природно, що кожна із виокремлених підсистем, унаслідок своєї специфіки, має власні фактори динаміки, відрізняється багатofакторністю і потребує власних рушійних сил розвитку, жодним чином не применшуючи значення їх взаємообумовленості та взаємозалежності як у своїй підсистемі потенціалів, так і в іншій. Водночас, на нашу думку, існують фактори, роль яких не можна перебільшити не лише щодо кожної із виділених підсистем потенціалів, але й щодо їх конкретних складових – це інноваційний фактор. Визнаючи розуміння фактору як рушійної сили будь-якого процесу [10, с. 644], особливість інноваційного фактора не у другорядності чи в доповненні групи факторів, а в його особливій природі та значимості для визначення характеру, рис того чи іншого потенціалу, найповнішого його задіяння та використання.

Таке розуміння цілком очевидне, зважаючи на роль інновацій у забезпеченні функціонування суб'єктів економіки. Практика трансформування соціально-економічних відносин у світі неодноразово підтвердила й продовжує підтверджувати, що в тих країнах, де роль інновацій була своєчасно усвідомлена в повному обсязі, темпи розбудови ринкової економіки та її ефективність суттєво перевищують темпи цих показників, що досягнуті в інших країнах.

В Україні спостерігаємо картину істотного відриву від передових економік світу. За показником «інноваційність економіки», що трактується як міра впливу результатів науки та їх практичного застосування на економічне зростання Україна знаходиться в межах 10–12%, хоча початкова межа інноваційної моделі розвитку економіки визначається на рівні 40% [11, с. 160]. За таких умов очевидно, що інноваційний фактор належним чином не задіяний у підсистемах ні ресурсних, ні діяльнісних потенціалів. Зокрема, щодо фінансового потенціалу не реалізується обґрунтований нами діалектичний взаємозв'язок між фінансовим забезпеченням та інноваційним розвитком, коли фінансовий потенціал, що застосовується для нарощування інноваційної активності, генерує зростання не лише інноваційного, але й фінансового капіталу [3, с. 196].

Фінансова наука має великі здобутки у сфері дослідження окремих методів, інструментів стимулювання процесів нарощування фінансового потенціалу в розрізі його окремих складових. Однак концептуально важливим є їх поєднання на основі синтезу притаманних їм властивостей, що дозволить повніше реалізувати сукупний потенціал і такого інструментарію, і окремих складових фінансового потенціалу. Саме завдяки інноваційній спрямованості в поточних і перспективних заходах, діях щодо нарощування фінансового потенціалу здатен відбутися перехід від нижчих щаблів до якісного вищих, до нового етапу розвитку підсистем ресурсних і діяльнісних потенціалів, незалежно від відмінностей їх наповнення конкретними елементами.

Висновки. Отже, проблема нарощування фінансового потенціалу для забезпечення соціально-економічного розвитку значною мірою переміщується у площину задіяння стимулюючого інструментарію, незалежно від наявних розбіжностей щодо структуризації такого потенціалу, оскільки врешті-решт стоїть одна мета – забезпечення економічного зростання. Роль такого інструментарію здатна забезпечити інноваційна спрямованість усіх без винятку складових підсистем ресурсного та діяльнісного потенціалів, а не просте виокремлення інноваційного потенціалу, що сьогодні переважає. Інновації – це з'єднувальна ланка стратегії розвитку, загальний і найбільш ефективний засіб досягнення поставлених цілей, а тому повинні торкнутися всіх складових суспільного життя. На практиці специфічні за своєю природою окремі складові фінансового потенціалу, що загалом формують фінансовий потенціал, розглядаються переважно ізольовано, або як механічна сукупність, не керуючись водночас суттєвими відмінностями, що здатні виникнути за умови реалізації інноваційної спрямованості кожного із них, яка не може мати універсальний характер. Такий підхід можна вважати найпродуктивнішим методологічним ключем, покликаним знайти прикладне застосування як на макро-, так і на мікрорівні під час вирішення проблем нарощування фінансового потенціалу держави, регіону або окремого підприємства. В основі подібної переорієнтації лежить розуміння глибинної сутності потенціалу, внутрішньої логіки його формування та фундаментальні зміни щодо рушіїв сучасного етапу розвитку соціально-економічної системи в напрямі їх спрямування на довготривалі ефекти.

Література:

1. Філософський словник / За ред. чл.-кор. АН СРСР В. І. Шинкарука. – Київ : Гол. ред. Української радянської енциклопедії. – 1986. – С. 667.
2. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т. / Укладачі Яременко В. В., Сліпушко О. М. – Київ : Аконіт, 1999. Т. 3.
3. Онишко С. В. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку : [монографія] / С. В. Онишко. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 434 с.

4. Лук'яненко І. Г. Системне моделювання показників бюджетної системи України: принципи та інструменти / І. Г. Лук'яненко. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2004.
5. Гончар М. В. Обґрунтування структуризації ресурсного потенціалу підприємств / М. В. Гончар // Науковий вісник Полісся. – № 2 (6). – 2016. – С. 1089–113.
6. Гончар О. І. Мотиваційні аспекти адаптивного управління потенціалом підприємства / О. І. Гончар // Науковий вісник Полісся. – № 2 (6). – 2016. – С. 79–84.
7. Поліщук І. І. Фактори розвитку маркетингового потенціалу підприємства / І. І. Поліщук // Науковий вісник Полісся № 2 (6). – 2016. – С. 97–102.
8. Див. Струмилин С. Г. Проблемы экономики труда / С. Г. Струмилин. – Москва : Госполитиздат, 1982. – 471 с.
9. Дем'янчук О. І. Складові фінансового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці / О. І. Дем'янчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – Зб. наук. праць, Серія «Економіка», випуск 25. – 2014. – С. 95–103.
10. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. – Київ : Видавництво «АКОНІТ», 2008. – Т. 3. – 862 с.
11. Утвердження інноваційної моделі розвитку економіки України : зб. наук. праць за матеріалами наук.-практ. конф., 20-21 лютого 2003 р., Київ / голова ред. кол. А. С. Гальчинський. – Київ : НТУУ «КПІ», 2003. – С. 160.